

Idee separatystyczne i ich wpływ na życie jednostki na przykładzie Katalonii

Wstęp

Śledząc obecne wydarzenia w Europie, łatwo zaobserwować tendencje separatystyczne, opierające się na rosnącym znaczeniu regionalizmu i poczuciu odrębności kulturowej. Szczególnie silne oddziaływanie na władzę publiczną można zaobserwować w Wielkiej Brytanii, w której Szkocja zmierza do usamodzielnienia się od Korony, a także w Królestwie Hiszpanii, który to kraj w istocie od dłuższego czasu zmaga się z ruchami separatystycznymi umiejscowionymi w różnych regionach państwa. Należy zwrócić uwagę na północno-wschodnią część wybrzeża, gdzie znajduje się wspólnota autonomiczna Katalonii, która od ponad 30 lat aktywnie dąży do odłączenia się od reszty kraju. U podstaw tego konfliktu niewątpliwie leży różnica kulturowa oparta na posługiwaniu się innym językiem, a także historia tego regionu, w której jego odrębność od pozostałych części Hiszpanii można dostrzec, analizując już czasy starożytne. W tej sytuacji rodzi się pytanie, w jaki sposób należałoby zdefiniować lud zamieszkujący wspomniane tereny i posługujący się językiem katalońskim.

30 września 2005 roku parlament kataloński uchwalił Statut Autonomii, w którym określono Katalończyków narodem (po kataloń-

sku *nació*)¹. Ów statut został zatwierdzony przez Kortezy Generalne Hiszpanii. Pokusić można się zatem o stwierdzenie, że władza publiczna tego kraju uznała tę grupę za naród, potwierdzając to przyjętym aktem prawnym. W art. 2 Konstytucji Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r. wyrażona jest zasada „jedności narodowej” z jednoczesnym wskazaniem, iż naród Hiszpanów tworzą inne narodowości, w tym niewątpliwie także naród Katalończyków (na co oni sami powołują się w Preambule Statutu Autonomii)².

Należałoby także przeanalizować definicję narodu, głównie z socjologicznego punktu widzenia. Można stwierdzić, że narodem jest wspólnota o pewnych cechach materialnych i świadomościowych. Jako przykład może posłużyć definicja narodu Marcelego Handesmana: „Naród jest organizacją ludzi zajmujących zwartą masę ziemię wspólną, o wspólności losów i o kulturze wspólnej, mówiących zazwyczaj językiem wspólnym, którzy posiadają pochodzenie wspólne lub uchodzą u innych, a zwłaszcza u siebie, za ludzi pochodzenia wspólnego i poczuwają się do wspólności”³. Głębszą analizę należałoby przeprowadzić, aby ocenić odrębność Katalończyków w kontekście historycznym, aczkolwiek druga część definicji nie pozostawia wątpliwości nawet przy powierzchownej znajomości problemu. Ludność zamieszkująca tereny Katalonii niewątpliwie posługuje się wspólnym językiem, który nabiera symbolicznego wręcz znaczenia, a nadto postrzegana jest jako naród nie tylko wewnątrz swojej Wspólnoty Autonomicznej, ale również na terenie całego kraju, co potwierdzić mogą także procedury prawa publicznego, nadające temu faktowi oficjalne znaczenie. Nadto trudno zaprzeczyć istnieniu kultury katalońskiej, bowiem literatura i sztuka opierają się na innych wartościach niż w pozostałej części kraju. Kolejny raz należałoby podkreślić w tym miejscu także znaczenie języka katalońskiego.

¹ Generalitat de Catalunya, Preàmbul de l'Estatut aprovat el 2006, <<http://web.gencat.cat/ca/generalitat/estatut/estatut2006/preambul/>> [dostęp: 30.03.2017].

² Biblioteka Sejmowa, Constitución Española, <http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Hiszpania_pol_300612.pdf> [dostęp: 30.03.2017].

³ M. Barwiński, *Pojęcie narodu oraz mniejszości narodowej i etnicznej w kontekście geograficznym, politycznym i socjologicznym*, Łódź 2004, s. 1.

Rozważyć trzeba jednak, skąd pochodzi odrębność narodowa Katalończyków od Hiszpanów, bowiem żyli oni zawsze w bliskości, z której wykształciły się dwie kultury i dwa języki związane ze sobą. Nadto, aby poszerzyć analizę problemu, trzeba zwrócić uwagę na wady i zalety obecnej sytuacji prawnej i politycznej Katalonii, zarówno na poziomie prawa krajowego, jak i międzynarodowego, oraz jaki ma to wpływ na życie przeciętnej jednostki, będącej częścią narodu lub jedynie częścią Wspólnoty Autonomicznej jako części podziału administracyjnego kraju.

1. Tło historyczne

Jak zostało wyżej wskazane, Hiszpania dzieli się na Wspólnoty Autonomiczne. Podział ten oddaje związki historyczne oraz językowe pomiędzy tymi siedemnastoma regionami. Jedną z tych wspólnot jest Katalonia. Chcąc zrozumieć dążenia separatystyczne oraz to, dlaczego regionalizm w tej części Hiszpanii jest tak duży, należy sięgnąć do historii.

Półwysep Iberyjski został podbity przez starożytnych Rzymian – jest to w zasadzie pierwsze ważne wydarzenie dotyczące dzisiejszych ziem Hiszpanii z punktu widzenia współczesności. Rzym zażył tereny na Półwyspie, ponieważ toczył wojnę z Kartaginą, ówczesnym mocarstwem z Afryki Północnej. Podczas II wojny punickiej Scypion Kalwus przybył na tereny dzisiejszej Katalonii, aby odciąć linie zaopatrzenia Kartagińczykom. Zatrzymał się w Tarraco, dzisiejszej Tarragonie. Tarraco zyskiwało na znaczeniu i stało się z czasem północną stolicą prowincji nazywanej przez Rzymian Hispania Citerior (Hiszpanii Bliższej). Prowincja ta obejmowała obszar wybrzeża Morza Śródziemnego (dzisiejsze terytorium Katalonii i Walencji). Dalej wzdłuż wybrzeża ciągnęła się prowincja Hispania Ulterior (Hiszpania Dalsza) ze stolicą w Cordubie (obecnie Kordoba). Hispania Dalsza obejmowała obszar większości dzisiejszej Andaluzji. Miała ona większe znaczenie gospodarcze niż Hispania Bliższa, gdyż obfitowała w takie surowce jak srebro, miedź i cyna.

Część północna miała znaczenie raczej strategiczne, była drogą wiodącą ku bogatemu południu. Inni ludzie ciągnęli do Hispania Citerior, inni do Hispania Ulterior. Właśnie charakter osadnictwa miał bardzo poważne konsekwencje językowe. Zarówno język hiszpański, jak i kataloński wykształciły się z łaciny, rozwinęły się jednak w przeciwnych kierunkach. Wyższe warstwy rzymskich kolonistów wędrowały na południe. Ci bogaci kupcy i przedsiębiorcy posługiwali się łaciną oficjalną. Natomiast w Hiszpanii Bliższej stacjonowała duża liczba żołnierzy, którzy posługiwali się łaciną ludową, bardziej żargonową⁴. Z łaciny oficjalnej wykształcił się hiszpański, a z tej „nowocześniejszej”, ludowej – kataloński. To rozróżnienie leży u podstaw regionalizmu katalońskiego, współcześnie określanego „językowym”.

Kiedy Rzym chylił się ku upadkowi, Półwysp Iberyjski był obiektem inwazji Wizygotów. Szybko zasymilowali się z miejscową ludnością, zaczęli mówić jej językiem. Z ziem Hispanii Citerior i Hispanii Ulterior utworzyli jednak Królestwo Hiszpanii, co wpłynęło na późniejsze postrzeganie Hiszpanii jako całości, jako jednego kraju.

W VIII wieku Arabowie zajęli prawie całe terytorium Półwyspu Iberyjskiego, w tym również całą Katalonię. Rozpoczął się okres nazywany rekonkwistą – iberyjscy władcy zmierzali do wyparcia muzułmanów. Rekonkwista miała bardzo duże znaczenie dla ukształtowania się współczesnych regionów Hiszpanii. Około 800 roku powstała założona przez Franków Marchia Hiszpańska ze stolicą w Barcelonie, która miała za zadanie chronić południową granicę państwa Franków przed Maurami⁵. W międzyczasie na Półwyspie Iberyjskim zaczęły powstawać inne państwa, takie jak Królestwo Leonu (założone w 910 r., położone w centralnej i północno-zachodniej części półwyspu), Królestwo Kastylii (powstałe w 1035 r., istniejące na ziemiach północno-centralnej Hiszpanii z czasów obecnych), Królestwo Nawarry (istniejące od ok. 824 roku w Pirenejach, częściowo na terenach zamieszkałych dziś przez Basków)

⁴ R. Hughes, *Barcelona*, Warszawa 2015, s. 43–44.

⁵ D. Agustí, *Historia breve de Catalunya*, Madrid 2002, s. 40.

i Królestwo Aragonii (wydzielone w 1035 r. z Królestwa Nawarry). Część Marchii Hiszpańskiej stanowiło Hrabstwo Barcelony. Na początku X wieku hrabstwu udało się uniezależnić od frankońskich monarchii, utrzymywała jednak nadal ściśle kontakty z państwami z południa dzisiejszej Francji, co nie pozostało bez wpływu na język kataloński. W późniejszym okresie powstały jeszcze Królestwo Walencji oraz Królestwo Majorki. Państwa te, wspomagane przez rycerzy chrześcijańskich z innych państw europejskich, zajęły się wyzwaniem Półwyspu Iberyjskiego z rąk muzułmanów. Jednocześnie jednak konkurowały ze sobą o wpływy. To wtedy właśnie mamy do czynienia początkami przejawów regionalizmu. W 1137 roku Hrabstwo Barcelony i Królestwo Aragonii zostały połączone unią personalną. Tytuły króla Aragonii i hrabiego Barcelony były później dziedziczne przez wszystkich władców Aragonii. Na terenie hrabstwa utrzymały się jednak odrębne prawa. Barcelona była centrum gospodarczym i kulturowym Aragonii. To z Katalonii pochodzili osadnicy, którzy zamieszkali tereny Walencji i Balearów po ich odbiciu z rąk Maurów.

Pod koniec XV w. Aragonia i Kastylia zawarły unią personalną poprzez małżeństwo następcy tronu Aragonii Ferdynanda II z córką władcy Kastylii, Izabelą Kastylijską. Zjednoczone Królestwo zaczęto nazywać Królestwem Hiszpanii. Nastąpił spadek znaczenia Katalonii, Barcelona nie była już tak ważnym ośrodkiem gospodarczym jak wcześniej. Odkrycie Nowego Świata spowodowało, że Katalonia, nastawiona z oczywistych względów na kontakty z krajami basenu Morza Śródziemnego, straciła na wartości. W 1640 r., ze względu na wojnę z Francją, na terenach Katalonii stacjonowały wojska hiszpańskie, co stanowiło bardzo duże obciążenie dla ludności. W Barcelonie wybuchły zamieszki, w trakcie których śmierć poniósł sam wicekról. Mieszkańcy Barcelony proklamowali republikę miejską. Władca Hiszpanii Filip IV Habsburg zdecydował się zbrojnie stłumić rozruchy. Katalonia zaś udała się po pomoc do króla Francji, Ludwika XIII. Walki trwały aż do 1652 r. i zakończyły się porażką Katalończyków. Autonomia Katalonii w kwestiach prawnych została bardzo ograniczona.

Na początku XVIII w., po latach walki o sukcesję hiszpańską, na tronie zasiadł Filip V Burbon. Rozpoczął on likwidację przywilejów poszczególnych regionów Hiszpanii. Nie ominęło to oczywiście Katalonii, co nie spodobało się jej mieszkańcom, więc postanowili wystąpić przeciwko królowi. Ten nie zamierzał ustąpić i w 1714 r. Barcelona ostatecznie skapitulowała. Wielu mieszkańców emigrowało, a ci, którzy pozostali, musieli poddać się nowym prawom. Dwa lata później, w 1716 r., zlikwidowano lokalne prawa, kataloński usunięto z urzędów. W całej Hiszpanii dokonywano centralizacji władzy. W XVIII w. Hiszpania została całkowicie zjednoczona pod względem politycznym. Różnice kulturowe jednak pozostały, a poczucie odrębności było widoczne szczególnie w Katalonii. W XVIII w. (jak zresztą i później) był to jeden z najbogatszych regionów państwa. Mieszkańcy Barcelony i okolic mieli bardzo duże poczucie własnej odrębności, w tym kultury i języka⁶.

Wiek XIX przyniósł kolejne próby unifikacji Hiszpanii. Dokonano likwidacji starych podziałów administracyjnych, dzieląc kraj na 50 prowincji; nie brano przy tym w ogóle pod uwagę granic historycznych. Od Katalonii zostały odłączone wtedy pewne tereny, nazywane „Pasem Zachodnim”. Władze Hiszpanii starały się wyprzeć lokalne języki, propagując hiszpański jako jedyny język używany w kraju. Niektóre regiony nie chciały jednak pozbywać się swoich dawnych granic, przywilejów i kultury. Między innymi w Katalonii otwarcie mówiło się o uzyskaniu niepodległości. Tendencje te stały się coraz silniejsze, tym bardziej, że region był coraz bogatszy, został jednym z liderów industrializacji w Europie.

W 1914 r. cztery okręgi Katalonii: Barcelona, Tarragona, Girona i Lleida utworzyły związek, tzw. *Mancomunitat de Catalunya*. Miało to duże znaczenie symboliczne, powstał wtedy też rząd, na czele którego stanął prezydent. Rząd lokalny przywrócił język kataloński. Na początku lat 30. XX wieku Katalonia uzyskała autonomię (był to czas Republiki Hiszpańskiej). Niedługo później proklamowano powstanie Republiki Katalońskiej, która miała połączyć się z Hiszpa-

⁶ Ibidem, s. 150–155.

nią w ramach konfederacji. W końcu jednak doszło do rozwiązania kompromisowego, w ramach którego Katalonia stała się autonomiczną częścią Hiszpanii pod nazwą *Generalitat de Catalunya*. To jednak nie wystarczyło niektórym Katalończykom. W 1934 roku Lluís Companys, ówczesny prezydent *Generalitat*, ponownie proklamował powstanie Republiki Katalońskiej. Prezydent został szybko uwięziony przez rząd hiszpański i Katalonia nie cieszyła się długo wolnością.

Kiedy w 1936 r. w Hiszpanii wybuchła wojna domowa, rząd Katalonii stanął po stronie republiki. Od 1937 roku w Barcelonie miał siedzibę rząd republikański. Pod koniec wojny wojska generała Franco zdobyły Barcelonę. Rząd Katalonii uciekł do Francji. Wielu zwolenników republiki wyjechało też do Ameryki Południowej. Franco zniósł autonomię Katalonii, zakazał też używania języka katalońskiego i katalońskich symboli narodowych. Mieszkańcy próbowali protestować, jednak wszelkie demonstracje były rozpuszczane, czasami nawet z użyciem wojska.

Po wojnie, w drugiej połowie XX w., cała Hiszpania przeżywała okres szybkiego wzrostu gospodarczego. Ponownie jednym z najbogatszych regionów stała się Katalonia. Spowodowało to migracje z uboższych regionów ludności mówiącej tylko po hiszpańsku, do Barcelony i okolic. Napływ ten powodował niepokój katalońskich regionalistów. Po śmierci generała Franco w 1975 r. rozpoczął się proces demokratyzacji Hiszpanii. Nastąpiła decentralizacja państwa. Powstało 17 regionów, w wielu przypadkach odtworzono dawne podziały historyczne. Katalonia odzyskała autonomię polityczną, powrócono do nazwy *Generalitat de Catalunya*.

2. Uwarunkowania prawne

Jak wskazano wyżej – historycznie obszar Katalonii różni się od pozostałej części kraju. Katalończycy współcześnie również podkreślają swoją odrębność, o czym świadczą mające obecnie miejsce konflikty polityczne. Ostatnie wybory w Katalonii zostały

przez tamtejsze władze przedstawione społeczeństwu jako plebiscyt, polegający na wyborze pomiędzy uzyskaniem niepodległości a dalszym trwaniem w postaci części Królestwa Hiszpanii. Większość mandatów zdobyły wówczas ugrupowania wprost opowiadające się za niepodległością. 9 listopada 2015 roku parlament Katalonii uchwalił rezolucję w sprawie rozpoczęcia 18-miesięcznego okresu przygotowań do utworzenia samodzielnego państwa. Wówczas Trybunał Konstytucyjny Hiszpanii na skutek skargi madryckiego rządu uznał powyższą uchwałę za niezgodną z konstytucyjną zasadą „nierozzerwalnej jedności narodu hiszpańskiego”⁷, ujętej w cytowanym art. 2 Konstytucji, i uchylił rezolucję. Parlament Katalonii przewidział taki ruch ze strony centralnych instytucji, w treści dokumentu zawarł wezwanie do regionalnego rządu, by nie brał on pod uwagę orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w razie unieważnienia dokumentu przez tenże organ⁸.

Powyższy krótki opis sytuacji wskazuje, iż separastyczny konflikt toczy się zarówno na szczeblu regionalnym, jak i krajowym. Nie należy zapominać, że zarówno Królestwo Hiszpanii, jak i Wspólnota Autonomiczna Katalonii u podstaw swoich działań stawiają przede wszystkim ekonomiczne interesy. Region Katalonii jest najbogatszym obszarem w Hiszpanii ze względu na dużą liczbę turystów i rozwinięty sektor usług, jak również dobrze rozwinięty przemysł, którego brakuje szczególnie w zachodniej części kraju. Hiszpania dąży do zachowania tego regionu jako części Królestwa, ponieważ zapewnia ono największy przychód z podatków, a z drugiej strony oferuje szeroki wachlarz wolności i praw. Parlament Katalonii, świadomy konieczności pokrywania z pieniędzy zarabianych przez wspólnotę wydatków pojawiających się w innych

⁷Pleno. Sentencia 259/2015, de 2 de diciembre de 2015. Impugnación de disposiciones autonómicas de Tribunal Constitucional, BOE-A-2016-308.

⁸Catalonia Votes, Resolution 1/XI of the Parliament of Catalonia, on the start of the political process in Catalonia as a consequence of the electoral results of 27 September 2015, <<http://www.cataloniavotes.eu/en/resolution-1xi-of-the-parliament-of-catalonia-on-the-start-of-the-political-process-in-catalonia-as-a-consequence-of-the-electoral-results-of-27-september-2015/>> [dostęp: 30.03.2017].

częściach kraju, zmierza do odłączenia regionu od zarządzania przez stolicę, bowiem wówczas Katalonia byłaby w stanie całość uzyskiwanych przez tamtejszy rząd pieniędzy przeznaczyć na rozwój regionu. Jak podkreślił R. Szul: „Z prawie 7 milionami mieszkańców i około 15% udziałem w ludności i jeszcze większym udziałem w dochodzie narodowym Hiszpanii, region ten nie może być ignorowany przez władze centralne”⁹.

Ustrój polityczny Hiszpanii określić można jako zarówno unitarny, jak i federacyjny, państwo składa się bowiem z wcześniej wspomnianych Wspólnot Autonomicznych. Podkreślić warto, iż procesy decentralizacyjne w Hiszpanii należy określić jako najdalej idące z punktu widzenia kontynentu europejskiego. Każda z jednostek podziału terytorialnego dysponuje regionalną policją, telewizją, jurysdykcją i ustawodawstwem obejmującymi edukację (w ten sposób mieszkańcy Katalonii mają możliwość kształcić swoje dzieci w szkołach oferujących naukę w języku katalońskim, którą następnie mogą kontynuować w tymże języku na publicznych uczelniach wyższych) i opiekę zdrowotną. Mimo że regiony cieszą się zaawansowaną samorządnością, objęte jest to zasadą „jedności narodowej”, ujętej w cytowanym art. 2. Konstytucji Królestwa Hiszpanii. Prawo hiszpańskie nie gwarantuje Wspólnotom Autonomicznym prawa do secesji, jednakże podobne rozwiązania można odnaleźć w ustawodawstwie Stanów Zjednoczonych oraz Kanady (państw o strukturze *stricte* federalnej, oferujących jednostkom składowym nawet dalej idącą samodzielność), dlatego argumentacja o niesprawiedliwości, wynikającej z braku takiej możliwości w hiszpańskim porządku prawnym, byłaby niesłuszna. Hiszpański ustawodawca wprost wskazuje w art. 139 ust. 2 Konstytucji, że „żadna władza nie może podejmować środków, które bezpośrednio lub pośrednio utrudniałyby swobodę przemieszczania się i osiedlania osób oraz wolność obrotu majątkowego na całym terytorium hiszpańskim”¹⁰. Można interpre-

⁹R. Szul, *Regionalizm w Hiszpanii*, „MAZOWSZE Studia Regionalne” 2016, nr 16, s. 14–51.

¹⁰Biblioteka Sejmowa, *Constitución Española*, <http://biblioteka.sejm.gov.pl//wp-content/uploads/2015/10/Hiszpania_pol_300612.pdf> [dostęp: 30.03.2017].

tować to jako sprzeciw ustawodawcy wobec ruchów separatystycznych, prowadzących do samostanowienia Wspólnot Autonomicznych, które niewątpliwie spowodowałyby utrudnienia wymienione w artykule, chociażby ze względu na wygaśnięcie granic, problemy z przyznaniem obywatelstwa, konieczność uzyskiwania zgód na tymczasowy pobyt i inne dalej idące biurokratyczne wymagania.

Co zaś tyczy się samej Katalonii, ten region – obok Kraju Basków – posiada najszerszy zakres autonomii. Statut Wspólnoty Autonomicznej Katalonii przyznaje rządowi regionalnemu (oprócz uprawnień przyznanych również innym regionom i wymienionym wprost w Konstytucji) kontrolę nad kolejami i drogami oraz wprowadza obowiązek używania języka katalońskiego w instytucjach publicznych. Na terenie Katalonii można zauważyć wyższe opłaty za drogi publiczne niż w pozostałej części kraju oraz podróżować pociągami katalońskiego przewoźnika „Rodalies de Catalunya”. Katalońskiemu rządowi podlega także lokalna administracja skarbowa. Zwrócić należy również uwagę na pewne różnice w porządkach cywilnych Katalonii i Hiszpanii, bowiem w tejże wspólnotce funkcjonuje Kodeks Cywilny Katalonii, w którym odmiennie unormowano m.in. prawo rodzinne, rzeczowe oraz spadkowe. Posiadanie odrębnego kodeksu w jednostce administracyjnej kraju jest ewenementem w skali europejskiej. Oznacza to, że Katalonia posiada większy zakres autonomii niż niemieckie landy czy szwajcarskie kantony funkcjonujące w federacjach. Nadto kataloński *Generalitat* obowiązany jest odprowadzać mniejsze kwoty do Funduszu Solidarności, będącego częścią budżetu centralnego.

Na podstawie powyższego należy stwierdzić, że hiszpańskie prawo gwarantuje duży zakres wolności Katalonii jako regionowi, co także ma wpływ na wolność mieszkających tam osób, którym przyznano prawo do porozumiewania się w języku odróżniającym je od innych obywateli Hiszpanii. Niewątpliwie takie ustawodawstwo wpływa korzystnie także na jakość życia mieszkańców Katalonii, gdyż mają oni zapewnioną lepszą opiekę władzy publicznej, która z regionalnego szczebla może efektywniej spełniać swoje zadania dzięki bezpośredniej znajomości problemów społeczeństwa.

Innym problemem natomiast jest prawo międzynarodowe, które w pewnym stopniu może również mieć wpływ na możliwość samostanowienia regionu Katalonii. Uwagę przede wszystkim należy poświęcić problematyce samostanowienia narodów; ich genezę odnajduje się w Czternastu Punktach Prezydenta Stanów Zjednoczonych Thomasa Woodrow Wilsona, w treści których wskazane zostały narody, jakim powinno przysługiwać prawo do samodzielności (w tym państwo polskie w słynnym 13 punkcie). Nadto istotnym aktem prawnym, poruszającym tę kwestię jest Karta Narodów Zjednoczonych i zapisany w niej art. 1 ust. 2: „[...] Rozwijając przyjazne stosunki między narodami, oparte na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samoistnienia narodów, i stosować inne odpowiednie środki dla wzmocnienia powszechnego pokoju”¹¹. Jest to mocny argument w dyskusji o prawie Katalonii do utworzenia niepodległego państwa, w szczególności, gdy powyższe tezy skonfrontujemy z postanowieniami Deklaracji Zasad Prawa Międzynarodowego (Rezolucja 265), mówiącej o prawie narodów do samostanowienia bez ingerencji zewnętrznej oraz o obowiązku poszanowania tejże zasady przez wszystkie pozostałe państwa¹². Naród Katalonii (po uprzednim ustaleniu, że można używać tej definicji w stosunku do tego społeczeństwa) wobec takich uregulowań w prawie międzynarodowym niewątpliwie ma prawo do żądania ustanowienia niepodległego od Madrytu państwa. Z drugiej strony jednak stolica interweniuje i cytuje inne słowa tej samej deklaracji, zgodnie z którymi prawo do samostanowienia narodów odnosi się tylko do konkretnych przypadków, które wymienia Łukasz Kalinowski, a są nimi: „dawne kolonie, narody przyłączone drogą podboju, obcej dominacji czy okupacji oraz narody doświadczające rażącego pogwałcenia praw człowieka”¹³. Po zapoznaniu się z historią

¹¹ Biblioteka Sejmowa, *Karta Narodów Zjednoczonych*, <<http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1945.html>> [dostęp: 30.03.2017].

¹² Grocjuś, *Deklaracja Zasad Prawa Międzynarodowego Dotyczących Przyjaznych Stosunków i Współdziałania Państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych*, <<http://www.grocjuś.edu.pl/Documents/dekl2625.html>> [dostęp: 30.03.2017].

¹³ Ł. Kalinowski, *Prawne aspekty sukcesji Katalonii*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2016, nr 3, s. 182–198.

Katalonii oraz wyżej opisaną obecną sytuacją regionu nie pozostawia wątpliwości fakt, że nie spełnia on żadnego z przytoczonych warunków. Jednak należy zwrócić uwagę, że prawo do samostanowienia należy podzielić na dwie części – wewnętrzne i zewnętrzne¹⁴. Pierwsze z nich uprawnia jednostki stanowiące naród do podejmowania decyzji o swojej międzynarodowej tożsamości oraz, co za tym idzie, bycia wolnym od ingerencji ograniczających tę tożsamość. Natomiast samostanowienie w wewnętrznym wymiarze oznacza prawo do decydowania o sobie w ramach istniejącego już państwa.

Podążając za tezą Macieja Perkowskiego, który dokonał podziału narodów w celu zaklasyfikowania ich do grupy narodów uprawnionych do samostanowienia zewnętrznego – jednym z rodzajów są mniejszości narodowe (jako przykład powoływani są Baskowie oraz Katalończycy zamieszkujący w Hiszpanii), którym w większości przypadków doktryna odmawia przyznania tegoż prawa (w przeciwieństwie chociażby do wyżej wspomnianych ludów kolonialnych)¹⁵. Obecna praktyka międzynarodowa zmierza ku zwiększeniu ochrony praw człowieka wśród tych narodów, ewentualnie do poszerzania autonomii, jak to miało miejsce w przypadku Katalonii. Zgodnie z takimi ustaleniami należałoby uznać secesję za jeden z możliwych przejawów prawa do samostanowienia, nie zaś jako jedyną realizację.

Kolejnym ważnym problemem, który niewątpliwie może mieć bezpośredni wpływ na status prawny jednostki, jest stosunek Unii Europejskiej do ewentualnego odłączenia się Katalonii od pozostałej części kraju. Należy podkreślić, że prawo Unii Europejskiej nie rozstrzyga o możliwych zmianach terytorialnych państw członkowskich, a kwestię ewentualnej secesji Katalonii pozostawia jako sprawę wewnętrzną Hiszpanii. Jednakże nie można pominąć faktu skierowania przez wiceprzewodniczącą Komisji Europejskiej oraz

¹⁴ K. Bobrowski, *Prawo do samostanowienia narodów w prawie międzynarodowym – aktualna wykładnia*, „Krytyka Prawa” 2015, nr 7, s. 23–49.

¹⁵ M. Perkowski, *Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2001, s. 61.

komisarz ds. sprawiedliwości Viviane Reading listu do hiszpańskiego rządu, z którego można było wywnioskować, że jeśli Katalonia oddzieli się od Hiszpanii, to nie będzie traktowana jako państwo członkowskie Unii Europejskiej¹⁶. To stanowisko nie znajduje jednak odzwierciedlenia w orzeczeniach Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ani traktatach, pozostawia jednak cień wątpliwości związany z sytuacją polityczną Katalonii jako nowego kraju na mapie Europy.

3. Sytuacja jednostki

Ostatnim już krokiem do zrozumienia problemu jest analiza sytuacji jednostki w obecnym systemie prawnym i przy ewentualnej secesji Katalonii. Naród jest wspólnotą, a więc składa się z jednostek posiadających wspólne cechy (teoria obiektywna – jednostka przynależy do narodu niezależnie od swojej woli) lub gdy przynależność do narodu jest aktem jej wyboru, jej woli (teoria subiektywna). W odniesieniu do osób tworzących naród kataloński można stosować oba kryteria, podkreślić bowiem trzeba, że nie wszyscy Katalończycy dążą do zmiany ich obecnej sytuacji. Zgodnie z opinią cytowanego już R. Szula do regionalizmu katalońskiego często stosuje się pojęcie „nacjonalizm”, bowiem duża część Katalończyków (w tym także osób, które mieszkają w tym regionie, ale co do zasady nie czują przynależności narodowej) czuje swoją odrębność kulturową, jednak nie przecząc obywatelstwu hiszpańskiemu, które wbrew pozorom daje im wiele korzyści¹⁷. Obecnie jednak coraz więcej jednostek opowiada się za niepodległością tego regionu w referendum, a także podejmując lokalne działania polegające na proklamowaniu sukcesji Katalonii.

¹⁶ El País, Méndez de Vigo a Reding, *La UE no puede reconocer una independencia unilateral*, <http://politica.elpais.com/politica/2012/10/29/actualidad/1351541087_781524.html> [dostęp: 02.04.2017].

¹⁷ R. Szul, op. cit., s. 14–51.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że w przypadku osób zamieszkujących Katalonię przepisy prawa (zarówno krajowego, jak i międzynarodowego) mają bezpośredni wpływ na życie jednostki. Z powodu szerokiego zakresu autonomii Katalończycy uprawnieni są do posługiwania się odrębnym językiem niż *castellano* obowiązujący na terenie całego kraju, a nadto mogą przebyć całą edukację w tymże języku. Lokalne władze, które pochodzą bezpośrednio z tego społeczeństwa, mają większy wpływ na życie poszczególnych jednostek – chociażby przez kontrolę nad lokalną policją czy służbą zdrowia, a jednocześnie mogą szybciej reagować na potrzeby społeczeństwa, które znają lepiej niż władza publiczna z siedzibą w Madrycie. Region Katalonii ma także możliwość promowania swojej kultury i eksponowania flagi. Z drugiej strony mieszkańcy mogą z łatwością przemieścić się do innej części kraju w celu znalezienia pracy czy miejsca do życia, a to samo tyczy się także wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Przeciętny Katalończyk ma także możliwość pójścia do lokalnego urzędu, w którym zostanie obsłużony w języku katalońskim, nie kastylijskim, bowiem został on uznany za język urzędowy w tym regionie. Jak wskazano powyżej, obowiązuje tutaj również odmienne prawo cywilne spisane w innym kodeksie cywilnym niż ten obowiązujący w pozostałej części kraju, co przywodzi na myśl autonomię, jaką posiadają amerykańskie stany, w których lokalne władze mogą kształtować pewne działy prawa bez udziału władz federalnych.

Pozostaje postawić pytanie, czy obecna sytuacja jednostki, będącej częścią narodu katalońskiego, jest dla niej niekorzystna bądź krzywdząca. Z historycznego punktu widzenia naród ten nie posiada takich przywilejów i takiej wolności, jakie miał przed laty. Z drugiej strony, z socjologicznego punktu widzenia na przełomie dziejów wśród osób zamieszkujących Katalonię pojawiło się wiele jednostek, które tworzą to społeczeństwo, jednakże nie są Katalończykami w znaczeniu narodowości, ponieważ, mimo urodzenia na tym terenie, czują się Hiszpanami. Obecna sytuacja polityczna daje wolność obu narodom, które mogą koegzystować ze sobą, czy wręcz w tymże regionie, daje więcej przywilejów narodowi kata-

łońskiemu, do którego region ten historycznie należy. Rząd w Madrycie nie dyskryminuje mniejszości katalońskiej, jak to miało miejsce za czasów dyktatury generała Franco. W tym momencie warto zwrócić uwagę na problem obywatelstwa w przypadku odłączenia się Katalonii od Hiszpanii. Zwiększenie ilości biurokracji, konieczność ubiegania się o obywatelstwo i spełnienia konkretnych wymogów koniecznych do jego uzyskania niewątpliwie utrudniłaby życie ludności – zarówno Katalończykom mieszkających poza regionem, jak i żyjących w nim Hiszpanom.

Następnie pojawia się problem granic, ponieważ ich wytyczenie związane jest z koniecznością następczej ich ochrony, co zwiększa koszty administracyjne. Nadto, zgodnie z obecnym stanowiskiem Unii Europejskiej, państwo Katalonii nie byłoby członkiem tejże organizacji międzynarodowej, musiałoby dopiero ubiegać się o członkostwo, co niewątpliwie utrudniłoby przepływ towarów, usług, a także pracowników, na czym Katalonia jako region położony nad morzem obecnie niewątpliwie opiera swoją gospodarkę. Jest to zatem kolejna kwestia, która negatywnie mogłaby oddziaływać na funkcjonowanie jednostki. Region wymagałby również reorganizacji politycznej i gospodarczej, która pociągnęłaby za sobą koszty administracyjne, co wiązałoby się z koniecznością podwyższenia podatków. Oczywiście zwiększenie obciążeń podatkowych jednostki ma negatywny wpływ na jej życie codzienne, obniża bowiem jej dochód rozporządzalny, który mogłaby przeznaczyć na zaspokojenie swoich potrzeb.

Podsumowanie

W przypadku Katalonii, podkreślającej swoją odrębność od reszty Hiszpanii, trzeba przede wszystkim wyważyć, czy konieczność zaznaczenia swojej niepodległości przyniesie ludności większe korzyści niż obecna sytuacja polityczna. Na pierwszy rzut oka można powiedzieć, że obecna Wspólnota Autonomiczna, którą jest Katalonia, posiada daleko idącą autonomię. Na życie ludności ma praktycznie bezpośredni wpływ władza lokalna, ściśle związana

z kulturą i narodowością katalońską, a także ludność ta ma prawo wyboru władz centralnych. Ponadto język kataloński, wraz z baskijskim i galicyjskim, ostatnio awansował do sfery rządowej na poziomie ogólnohiszpańskim – niektóre dokumenty władz centralnych publikowane są również w tych językach. Nawet instytucje unijne okazjonalnie również publikują dokumenty po katalońsku. Wskazuje to również na duże poszanowanie dla odrębności kulturowej tego narodu, za który sam rząd hiszpański uznał mniejszość katalońską. Powstanie niepodległego państwa mogłoby spowodować negatywny wpływ na życie jednostek, chociaż gwarantowałyby suwerenność i niezależność gospodarczą. Pozostaje mieć nadzieję, że władze katalońskie, jak i sami Katalończycy, którzy od niedawna w coraz większej ilości opowiadają się za secesją, podejmą odpowiednią decyzję, nie powodującą negatywnych zmian głównie poprzez nowe prawne regulacje w życiu jednostek.

Separatist ideas and their influence on individual's life in Catalonia

Summary

Nowadays, in Europe it is easy to see commonness of separatist tendency. It appears in different parts of the continent, including the Iberian Peninsula, Spain exactly. The authors of the article desire to thoroughly present one of the biggest separatist groups which has been developing for many years in Catalonia. The authors explain ideas of independence of the region supporters which are connected with the history. Another problem is a different language being used by the inhabitants of Catalonia. The conflict is already on political level since in previous elections majority was taken by political parties which are declaring independence of this region. The article also shows problems related with legal and political situation of Catalonia currently gaining wide range of autonomy which translates into liberty of its inhabitants. The authors also indicate that not all Catalonians opt for a change of this situation. They have a right to use different language also at schools or in public institutions. They may use their own flag and can promote their own independent culture.